

örizni képes, de a posztmodern kihívásoknak megfelelni kívánó, sokszínű és vonzó eszmei rendszer semmi esetre sem tekinthető nosztalgikus kísérletnek.

Végső következtetésül tehát azt mondhatnánk: a kísérlet a végrehajthatatlannak tűnő feladat megoldására *szinte* sikerül. A kötet vállalásainak jó része teljesül. Bizonyos kompromisszumok mellett egy tartalmas, és ami fontos, nagyon használható mű született. Semmiféleképpen nem könnyű olvasmány – nem árt, ha a kritikai elmélettel és kritikai pedagógiával való foglalkozásnak vannak bizonyos előzményei, de igen értékes referencia-könyv, melynek egyes fejezetei vagy egyes szövegei a tájékozódást nagymértékben elősegítik.

(*Antonia Darder, Marta Baltodano, and Adolfo R. Torres [eds]: The Critical Pedagogy Reader. London, Routledge Farmer, 2003.*)

Fenyő Imre

RENDSZERVÁLTÁS VERSUS RENDSZERVÁLTOZÁS?

A politikai-gazdasági rendszer átalakulását követően folyamatosan végrehajtott, kisléptekű reformok után, a felsőoktatási kormányzat elérkezettnek látta az időt, hogy a magyar egyetemifőiskolai szektort gyökeresen átalakítsa. A szakmai körökben egyszerűen csak *Bologna-folyamat*ként emlegetett akadémiai reform előestéjén jelentette meg az Akadémiai Kiadó Barakonyi Károly professzor *Rendszerváltás a felsőoktatásban – Bologna-folyamat, modernizáció* című könyvét. Nem kell mélyen szakmabelinek lenni ahhoz, hogy kijelenthessük: a legjobbkor, szinte az utolsó pillanatban!

A könyv szerzőjének témában való hitelessége megkérdőjelezhetetlen; a több évtizedes egyetemi tanári múlt, a stratégiai menedzsment, felsőoktatási menedzsment terén megjelentetett kutatási eredmények, vagy a Pécsi Tudományegyetem Rektoraként végzett napi gyakorló egyetem-vezetői tevékenység egyaránt predestinálták Barakonyi professzort a téma első, magyar nyelvű monográfiájának megírására. A könyv két vonulatát tekintve is alapvetően úttörőnek tekinthető: egyrészt kitűnően szerkesztett „*fogalomtár*”, melynek segítségével

lehetősége nyílik az akadémiai szektorban dolgozó vezetőknek végre közös nyelven tárgyalni; másrészt tartalmazza néhány hatékony *kilábalási stratégiák* felvázolását is, segítve ezzel az eddig el nem készült, vagy komolyan át nem gondolt egyetemi, illetve kari fejlesztési tervek, stratégiai tervek kidolgozását.

A mintegy 350 oldalas könyv – a *Bevezetéssel*, illetve *Záró gondolatokkal* együtt – 11 fejezetben tárgyalja a felsőoktatási rendszerváltás szükségességét, ennek kiváltó okait, meghatározó tényezőit, illetve lehetőségeit. Az igényes kiállítású monográfia gazdag irodalomjegyzéket, ezen belül is bőséges internetes hivatkozást tartalmaz, segítve a témát esetlegesen továbbgondoló olvasók helyzetét.

A célok felvázolását követően a II. és III. fejezet (*Egyetemi hagyományok*, illetve *Változó világunk*) az európai, ezen belül is a hazai egyetemek múltját, illetve a közvetlen közelmúlt világtendenciáit ismertetik. A globalizált világot befolyásoló megatrendek, az Európai Unió kialakulása, illetve az európai térség versenyképességének növelésére tett erőfeszítések mind az akadémiai reform szükségességét magyarázó tényezőkként jelennek meg.

A IV. fejezet (*A Bologna-folyamat kibívásai*) dokumentumok gyűjteménye, illetve magyarázata. Talán kicsit meglepő lehet, hogy a Magna Charta Universitatum, vagyis az európai egyetemek rektorai által ünnepélyesen aláírt deklaráció nem itt, hanem a korábbi részben kapott helyet. Vélhetőleg a Szerző ezzel is hangsúlyozni kívánja, hogy az egyetemek erkölcsi-szellemi függetlensége mellett érvelő alapelvek nem, illetve nem feltétlenül illeszkednek azon intézmény-irányítási, egyetem-finanszírozási reformtörékvések közé, melyeket a Bolognai, Prágai, Grazi Nyilatkozatok, illetve a berlini miniszteri konferencia leginkább hangsúlyosnak ítélte.

A magyar felsőoktatás – bizonyos szempontokból – saját helyzete eddig is ismert volt az akadémiai szféra vezetése számára. Az V. fejezet (*Felsőoktatásunk és a Bologna-folyamat*) helyzetértékelése: a duális képzés problémái, az egyetemi oktatás és a gyakorlat sok esetben bántó különállása, az állami akarat megváltoztatására irányuló lobbitevékenységek mind-mind a jelenlegi helyzetet árnyalják. Ugyanakkor nem fedezhetünk meg arról, hogy a magyar felsőoktatás, vagy legalábbis egy jelentős része, a '90-es évek elején többé-kevésbé önerőből végrehajtotta a tartalmi megújulást (lásd pl. a társadalomtu-

dományok, különösképpen a közgazdaságtudományok terén); egy másik jelentős szegmensben (elsősorban az élő-természettudományok sorolhatók ide) a képzés – tartalmát illetően – a rendszerváltás előtt is világszínvonalú volt! Kár, hogy Barakonyi professzor a *Potenciális ellenállási pontok* című alpontról csak a nehézségek felsorolására vállalkozik, a reform sikeres megvalósításához szükséges eszközök és a jelen helyzet ütköztetésére nem.

A könyv legerjedelmesebb, VI. fejezete az akadémiai reformmal foglalkozik. Viszonylag részletesen ismerteti a Szerző az Európai Felsőoktatási Térség mibenlétét, kialakításának céljait, a lépcsős képzés (beleértve a doktori képzést is!) terjedését. A fejezet 2. pontjában felsorolásszerűen, ezáltal jól nyomon követhetően jelennek meg az egyes szintek belépési követelményei; szemernyi kétségünk sem maradhat afelől, hogy a konkrét követelmények meghatározása még számos érdemi vitát fog kiváltani. Az egyes lépcsők tartalmának, a kimeneti ismeretek, kompetenciák ismertetését követően, rendkívül szemléletes ábrákkal illusztrálja a Szerző a tanulmányi pályák kapcsolódásait, a munka világának és a felsőoktatásnak a kapcsolatát. Barakonyi professzor különösen nagy teret szentel a lépcsős képzés bevezetésének elvi és gyakorlati problémáinak (lásd VI. fejezet 6. pont). A végzettség, illetve szakképzettség fogalmának és tartalmának szétválasztása – megítélésem szerint – az egész akadémiai reform kulcsmomentuma. A számos kitűnő javaslat mellett, sajnos meglehetősen egysíkú a 17. és 18. ábrán megjelenő séma, amelynek alapján a jelenlegi helyzet, illetve a bolognai bachelor- és master-szint megfeleltetése történne. Nyilvánvalóan nem feladata a könyvnek, sőt egyetlen elméleti kutatásnak sem, hogy konkrét megoldási javaslatokat adjon az egyes szintek kredit-összetételére; ugyanakkor azt gondolom, a 19. ábra kredit-arányai az akadémiai reform legnagyobb dilemmáját tükrözik. Feltehetőek ugyanis a kérdések:

Mennyiben teljesül az általános műveltséget megcélzó kívánalom, például a bachelor szint 5, illetve az EU ismeretekkel együtt 15 kreditjében (ez többé-kevésbé 3 egy-féléves, heti 4 órás tárgy terhelésének felel meg)?

Nem tűnik-e kevésnek a kommunikációs, illetve nyelvi képességeket fejlesztő 10 kredit, még akkor is, ha a gyakorlati képességek fejlesztése során szerezhető kreditek részben nyilvánvalóan ugyanide tartoznak?

Mit kezd a hallgató a PhD szinten további 20 kredit informatikai ismerettel (ez a BSc és MSc-t is ideszámolva, kumuláltan már 45 kredit!), hiszen itt már nyilvánvalóan nem a kutatási infrastruktúra használatának megtanulása/gyakorlása a cél?

Hihetetlenül érdekes szembesíteni a valósággal a 171–172. oldal kritikus út elemzését, amelyben a Szerző a bevezetéshez szükséges minimális időt becsülte meg. Sajnos a gyakorlat ismét ellentmondott az elméletnek, a javasolt 3 év helyett csak mintegy 2–2,5 év áll rendelkezésre az akadémiai reform végrehajtásához, és látva a késlekedéseket² félfő, hogy a tartalmi rész, a szakok kialakítása, az ekvivalencia biztosítása csorbát fog szenvedni.

A könyv szinte „sokkolóan” új szemléletű része az egyetemi kormányzást, illetve egyetemirányítást bemutató VII. és VIII. fejezet. A vezetéstudományból ismert módszerek megjelenése a konzervatív akadémiai szférában, a hatékonysági követelmény, illetve a rugalmasság szükségességének hangsúlyozása bizonyára nem lesz ellenérv nélküli. Ugyanakkor, mint ezt a Szerző külföldi példákkal is igazolja, az irányítási reform nem maradhat el. Nehezen látszik ma elképzelhetőnek, hogy a jelenlegi egyetemi vezetők, akik elsősorban az akadémiai (tudományos) előmenetelük okán kerültek a rektori székbe, könnyen tudomásul vennék a professzionális vezetők (kancellár, igazgatótanács, menedzserek) „hatalomátvételét”. Csak remélhetjük, hogy a bázisszemléletű költségvetési gazdálkodás megszűnése, a szolgáltató és vállalkozó funkciókat is felvonultató, gazdálkodó egyetemi létre törekvés, bizonyára a vezetők személyében is kieroportol és változásokat. A *Felsőoktatás finanszírozása* című IX. fejezet a követendő gyakorlat, illetve a jelenlegi helyzet ütköztetésén túl, néhány már-már politikai jellegű kérdést is fesseget. A tandíjrendszer átalakítása, ezáltal az egyetemek által nyújtott szolgáltatás „bearázása” közgazdaságilag feltétlenül szükségszerű, ám kijelenthetjük, hogy bármilyen választási kam-

² 2004 nyarának elején, ezen recenzió írásakor, a törvénytervezet kész, a felvételi rendszer többé-kevésbé ismert, az akkreditáció rendszerére egy „félmegoldás” készült, az alapszakok listája még csak félig ismert. (Mindez azt jelenti, hogy a kritikus út számításban megjelölt 25 hét eltelt, az eredmények még váratnak magukra.)

pány során tabu. Megoldást kínálhat az első diploma = alapidipoma (bachelor szint) megfeleltetése, ezáltal – legalább első lépcsőben – a master szinten fizetendő tandíj bevezetése.

A Stratégiai menedzsment professzora esetében nem lehet meglepő, hogy a helyzetelemzés, illetve célállapot meghatározását követően a felsőoktatásban szükségessé váló stratégiaalkotásról szól az utolsó érdemi fejezet. A magyar felsőoktatás 2010-es állapotának víziója akár a modernizáció célállapotának is felfogható. Sajnos féltő, hogy a hazánkra oly kevésbé jellemző lakás-, illetve lakóhely-mobilitás az akadémiai szférán belüli valódi versenyt is meggátolja. Kár, hogy vélt, vagy valódi anyagi okok miatt a felsőoktatási intézmények hallgatói sokkal inkább a lakóhely (család) közelsége, semmint az intézmény reputációja alapján választanak képzést maguknak.

A Záró gondolatok között megfogalmazódik az összegzés, miszerint „... Magyarországon sem

lehet az új struktúrákat a hazai *oktatók, kutatók, felsőoktatási vezetők nélkül* – még kevésbé ellenükre – létrehozni. Az új rendszer csak akkor lehet életképes, ha az érintettek is belátják szükségességét és melléállnak, önzetlenül kiveszik részüket a részletek kimunkálásában.” Megítélésem szerint ez a modernizációt célzó munka részben már megindult, de ahhoz hogy hatékony legyen, sok-sok vitának kell még lefolyni. Ezekben a vitákban nem nélkülözhető a közös „nyelv”, melynek alapjait (vagy első összefoglalását) Barakonyi professzor könyvében lerakta. Hogy végül a Szerző által szorgalmazott felsőoktatási „reengineering” valósul-e meg, vagy a lobbierdek, változtatás-ellenesség következtében csak a jelenlegi rendszer változtatgatása, azt a következő néhány év dönti el!

(*Barakonyi Károly: Rendszerváltás a felsőoktatásban – Bologna-folyamat, modernizáció. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2004.*)

Rappai Gábor

